

Kaarle Kustaa Weman.

Porthanin aikakauden fennofiileista ja tilapäärunoilijoista on KAARLE KUSTAA WEMAN ennestään tunnettu kirjallisuutemme historiassa etupäässä S. G. ELMGRENIN ja JULIUS KROHNIN toimesta.¹ Mutta hänen elämänsä ja toimintansa tuntemus ansainnee verestämistä nykyisin saatavissa olevien uusien lisätietojen vuoksi.

Tutkimus ei ole vielä päässyt täyteen selvyyteen Wemanin suvun varhaisvaiheista. Ruotsinmaalainen Gösta G:son Weman johtaa mielikuvitusvaraisesti sukunsa alkujuuret Liivinmaalla noin 1550—1630 eläneestä Gustaff Wehmannista, jonka jälkeläisiä viidennessä polvessa muka oli Karjalaan siirtynyt Kustaa Weman.² JAC. AHRENBERG taas on otaksunut Wemanin olevan suomalaista perijuurta ja polveutuvan Savosta, Juvan pitäjän Vehmaan kylästä, koska sen nimen edustajia tavataan niillä seuduin jo isonvihan aikoina. K. ARVI ILMONIEMI on viitannut ruotsinmaalaiseen sukujuureen Hwenman, mutta todennut Etelä-Savossa Juvalla vuosien 1708—21 välillä asuneen kersantti Sven Wemanin olleen yhteydessä Liperissä esiintyvän sukuhaaran kanssa.³ Tietävästi ensimmäinen tähän Pohjois-Karjalan pitäjään asettunut tämän suvun jäsen oli runoilijamme isä, kihlakunnankirjuri Kustaa Weman (1715—69). Hän oli varakas, vaikutusvaltainen ja tarmokas mies, joka omisti Liperissä Lamminniemen kartanon sekä Leskelänvaaran, Mäkränniemen, Kapaniemen ja Reiniemen tilat. Pikkuvihan aikana 1742 hän maaherra Stjernstedtin toimeksiannosta järjesti paikkakunnalla maan puolustuksen Ruotsin sotaväen avulla ja saikin vihollisen hävitys- ja tuhotyöt suurimmalta osalta torjutuksi. Sitä varten hän kantoi sotaveroja ja velvoitti talonpoikia

¹ S. G. ELMGRENIN kirjoitus K. K. Wemanista teoksessa »Finlands minnesvärde män» (1853) I, s. 471—477. JULIUS KROHNIN esitys teoksissa »Suomenkielinen runollisuus Ruotsin-vallan aikana» (1862) ja »Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet» (1897).

² Om släkten Weman och dem, som härstamma från denna. Uppsala 1912. (Sangen epäluotettava teos. JAC. AHRENBERG on arvostellut sitä tuimasti, mutta nähtävästi jokseenkin oikeudenmukaisesti »Finsk Tiskriftissä» 1914, elokuun vihkossa, s. 208—214.)

³ Ks. Genos 1931, n:o 2, s. 1—5.

pakkomajoitukseen ja sotilasten kuljetukseen. Mutta tämä hänen toimintansa herätti paheksumista yksinkertaisessa kansassa, joka uskoi keisarinna Elisabetin kauniisiin lupauksiin verovapaudesta, ja se valitti kirjuri Wemanin luvattomasti sortavan ja rasittavan köyhiä.¹ Valitukset olivat aiheettomia. Mutta Weman ei saanut isänmaallisesta toiminnastaan sitä palkinnon luontoista tunnustusta, minkä viranomaiset olivat hänelle luvanneet.

Kihlakunnankirjuri Weman oli uudenvuodenpäivänä 1740 mennyt naimisiin Anna Margareta Freesen kanssa, joka oli kihlakunnantuomari Lorentz Freesen tytär ja kuului runollisista lahjoistaan tunnettuun viipurilaiseen (Jakob Freesen) sukuun. Tästä avioliitosta syntyi 14. X. 1740 esikoinen, joka sai kasteessa nimen Kaarle Kustaa. Poika kasvoi varakkaassa ja sivistyneessä kodissa kauniin Oriveden rannalla, perehtyi jo lapsuudessaan suomen kieleen ja kuuli karjalaista runolauluakin, jonka poljento ja soinnullisuus syöpyi hänen korvaansa. Saatuaan ensimmäisen alkeisopetuksen kotonaan hän joutui Rantasalmen 1748 perustettuun triviaalikouluun ja sieltä 1757 Porvoon lukioon, josta hän valmistui ylioppilaaksi Turkuun maaliskuussa 1760. Hän oli ilmeisesti lahjakas nuorukainen ja liittyi kieleltään ja mieleltään suomalaiseen Porthanin piiriin ja opiskeli humanistisia aineita, mm. runousoppia ja historiaa. Weman toimi respondenttina Sigfrid Porthanin johdolla 16. III. 1765 ja oli Karjalan runolaulun tuntijana ja mahdollisesti joidenkin tietojen välittäjänä kosketuksissa hänen veljensä Henrik Gabrielin kanssa, kun tämä ryhtyi julkaisemaan kuuluisaa tutkimustansa »De poësi Fennica». Kesällä 1766 Weman vihittiin maisteriksi opinnäytteiltään parhaimpien joukossa suoritettuaan pro gradun prof. A. Planmanin johdolla 19. VI., ja sen jälkeen hän matkusti Tukholmaan.

Kuninkaan ja kuninkaallisen perheen merkkipäivien juhlinta oli hallitsevan suunnan vaikutuksesta muodostunut tavaksi, jota noudatettiin niin hyvin Tukholmassa kuin valtakunnan muissakin sivistyskeskuksissa, yliopisto- ja lukiokaupungeissa. Suomessa Turku otti siihen osaa valtakunnan itäisen maakunnan pääkaupunkina. Ja suomen kieli, jolla muuten ei ollut minkäänlaisia virallisia oikeuksia, kelpasi tuommoisissa tilaisuuksissa puhujalavalle ruotsin ja latinan rinnalla suomalaisen kansan alamaisen osanoton ja mielialan tulkiksi. Esiintyjät valittiin Turun akatemiassa kieli- ja runotaitoa silmällä pitäen, niin että he saattoivat

¹ KUSTAVI GROTFELT Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja Ruotsin vallan ajalta, s. 191—193. ILMARI MANNINEN Liperin seurakunnan historia Ruotsin vallan aikana (1917), s. 42—45. A. R. CEDERBERG Kopioita Ilomantsin kruununvoudin arkistosta. Lamminniemen hovin paperit. (Hist. Seuran arkistossa.)

antaa juhlalle lisäloistoa esityksellään. Perintöprinssi Kustaan häät syksyllä 1766 aiheuttivat suuren onnentoivotusten tulvan. Valtiopäivien lopettajaistilaisuudessa 15. p:nä lokakuuta kaikkien säätyjen edustajat toivat ilmi ilonsa ja onnentoivotuksensa tapahtuman johdosta. Runoja kirjoittivat ja julkaisivat Ruotsissa mm. G. E. Lundstedt, Lars Rebren, J. N. Zetherström ja K. G. Hallman, viimeksimainittu kaksikin, joista toisen Ahvenanmaan, Sundin ja Vårdön kirkkoherrana. Turun akatemia pani toimeen riemujuhlan 13., 14. ja 15. p:nä marraskuuta. Ensimmäisenä päivänä puhui prof. Martin Vallenius latinaksi, toisena päivänä piti latinankielisen puheen apulainen L. O. Lefrén ja ruotsinkielisen juhlapuheen pohjalainen maisteri Johan Beckman (I. Bäckman) luoden historiallisen katsauksen Vaasa- ja Oldenburg-ruhtinassukujen vaiheisiin 1500-luvun alusta alkaen. Ja 15. p:nä puhui H. G. Porthan ruotsalaisin aleksandriinein ja maisteri Weman esitti suomenkielisen juhlarunonsa.¹ Se on kalevalaisella runomitalla sepitetty ja sisältää 499 säettä. Tekijä on noudattanut K. F. MÖLLERUKSEN eli Möllerin v. 1748 Kaarle herttuan syntymän johdosta kirjoittaman laajan riemurunon rakennustapaa, vetänyt aikaisemmat Vaasa-suvun Kustaa-nimiset kuninkaats, Kustaa Vaasan ja Kustaa II Aadolfin, mukaan omaan riemurunoonsa ja sovittanut loppuun koko Suomen kansan yksimielisen onnentoivotuksen kuninkaalliselle pariskunnalle. Nimeltään runo on »*Riemu Runo Suomalainen, Wirsi Weisattu Turussa*, Koska Hänen Kuninkaallinen Korkeutensa Ruotzin Waldakunnan Kruunu-Printzi Gustavi Andoi Itzens Awion Lijttohon, Hänen Kuningaallisen Korkeudensa Kruunu-Printzessan Sophia Magdalenan Canssa, Danmarkista, Joka tapahtui Tuckihulmissa sijnä 4. päivänä talvi [so. marras-]kuussa, Wuonna 1766, Edestuotu nöyrimässä alimaisuudessa, ja ilo-puhesa Julistettu, siinä 15 päälle seuravaisena, Turun Korkiassa Koulussa Carl Gustaf Wemanilda, Karjalaiselta. Phil. Magist.» (Turussa 1766, 20 s. 4:0). Se on kieleltään sujuva ja rakenteeltaan melko eheä. Näytteeksi otettakoon pieni kappale:

Karjalainen kantelella,
Somaisesti soittelepi,
Ilmoittapi iloansa,
Runsahasta riemuansa.
Weicko sanoo veikollensa,
Talonpoika toisellensa,
Nyt on aika armas aivan,
Nyt on iso ilo maassa,

Nyt on Ruotzi rickahaana,
Suomen saari loistavana.
Savolainen Savon maassa,
Pohjalainen pohjoisessa,
Hämäläinen hämehessä,
Kaikki kijhtyvät ilohon,
Lapsinensa laulelevat.
Tällä laulavat tavalla,

¹ ARVID HULTIN Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria, 1910, s. 347—348. A. H. SNELLMAN Pohjalaisen osakunnan historia (1891), II s. 180.

Näillä sanovat sanoilla:
 Nytpä edell' ennustamme,
 Aikasesti arvahamme,
 Ajat juuri armahimmat,
 Wuodet varsin lostavimmat,
 Koska meidän oma koti,
 Koska meidän Ruotzin Maamme,

Ompi onnen ystävänä,
 Kaunihisna kumpalina;
 Koska Kuningamme suuri
 Adolph Fredrik armollinen,
 Hallituxen harjoittapi,
 Wallan vallita osaapi.

Wemanin runopuhe näyttää herättäneen jonkinlaista huomiota, koskapa hän sen nojalla ja konsistorin suosittamana rohkeni pyrkiä suomalaisen kirjallisuuden dosentiksi yliopistoon 25. XI. 1766. Mutta puhetta pidettiin opinnäyteeksi riittämättömänä ja häneltä vaadittiin tarkoitusta varten erikoinen väitöskirja. Seuraavan vuoden joulukuun 5. p:nä hän julkaisikin (hyvän ystävänsä ja osakuntatoverinsa Pentti Jaakko Ignatiuksen esiintyessä respondenttina) väitöskirjan nimeltä »Disquisitionis de convenientia linguarum Hebreæ et Fennicæ pars prior» (Heprean ja suomen kielen yhdenmukaisuutta valaisevan tutkimuksen edellinen osa) ja puolusti sitä julkisesti »asianomaisten hyväksi huviksi», niinkuin konsistorin pöytäkirjassa sanotaan. Teokseen on savolainen Juhana Helsingberg kirjoittanut suomenkielisen onnentoivotuksen. Siinä hän Porthanin oppilaana ja nähtävästi tietoisena Kr. Gananderin sanakirjahankkeesta puhuu innostuneesti ajan fennofiilisista harrastuksista ja ylistää väitöskirjan tekijöitä siitä, että he »ilahuttavat ja huvittavat Suomen maan asuvia» oppineella tutkimuksellansa »Suomen yhteentulemisesta Hebræan kielen kanssa». ¹ Tämän opinnäytteen perusteella Weman 9. I. 1768 nimettiin ensimmäiseksi suomalaisen kirjallisuuden dosentiksi Turun yliopistoon.

Tuo väitöskirja on silloiseksikin hyvin vaatimaton, vain painoarkin laajuinen historiallinen katsaus teoksiin, joissa aikaisemmin oli käsitelty kysymystä heprean ja suomen kielen sukulaisuudesta. Semmoisenaankin se on puutteellinen. Kirjoittaja ei tunne prof. ENEVALD SVENONIUKSEN tällä alalla uraa uurtavaa teosta »Gymnasium capiendæ ratio nis humanæ» (Turussa 1662). Mutta hän selostaa lyhyesti ja asiallisesti EERIK CAJANUKSEN, DANIEL JUSLENIUKSEN, PÄRTTYLI VHAELIN, HENRIK GANANDERIN, OLAUS RUDBECK nuoremman ja FREDRIK COLLININ mielteitä tästä kielten sukulaisuuskysymyksestä, tekemättä omasta puolestaan mitään huomautuksia tai arvosteluja niiden johdosta. ² Weman lupasi väitöskirjansa jatkoksi toisen osan, jossa aikoi esittää oman kan-

¹ Ks. A. V. KOSKIMIES *Agricolasta Juteiniin* (1921), s. 379—380.

² Vrt. O. DONNER *Öfversikt af den Finsk Ugriska Språkforskningens historia* (1872), s. 74—78.

tansa. Mutta se jäi ilmestymättä. Näin kävi joko harrastuksen laimentumisen takia tai siitä syystä, että vuosina 1771 ja 1772 oli Aurora-seuran lehdessä »Tidningar utgifna af et Sällskap i Åbo» kirjoituksia, joissa suhtauduttiin epäilevästi siihen otaksumaan, että suomalaiset polveutuisivat Assyrian vankeuteen viedyistä israelilaisista ja että suomen kieli olisi johtunut heprean kielestä. Suomen kansan alettiin uumoilla olevan skyyttalaista alkujuurta. Sille kannalle asetui Wemanin hyvä tuttava PORTHANKIN jo 1772, ennenkuin Göttingenissä käydessään 1779 omaksui sen ajatuksen, että suomi on ikivanhaa suomalais-ugrilaista yhteisperua. Vielä 1772 Weman kruunajaisrunossaan arvelee suomen kielen pitävän yhtä itämaisten kielten kanssa.

Dosentiksi tultuaan Weman ilmoitti lukuvuoden 1768—69 luento-ohjelmassa aikovansa »selittää suomalaisen puheenlaadun, sekä suorasanaisen että runomuotoisen luonnetta». Ja ilmeisesti hän luennoikin siitä aineesta syyslukukauden aikana. Mutta kun hänen isänsä oli kuollut, niin hän anoi seuraavan vuoden helmikuussa (konsistorin pöytäk. 11. II. 1769) lupaa saada matkustaa Karjalaan arvattavasti järjestääkseen kotinsa asioita ja viipyi siellä kauan aikaa. Kahden seuraavan lukuvuoden ohjelmassa sanotaan »hänen [Karjalasta?] takaisin palattuansa aikovan pitää luentoja omissa aineissaan, mutta ei ole varmaa, onko näitä luentoja pidetty. Lukuvuodeksi 1771—72 ilmoitetaan varmasti Wemanin aikovan esittää 'kunnioitetuille herroille kuulijoillensa' 'runouden perusteita yleensä sekä erittäinkin suomalaisen'. Vv. 1772—75 luento-ohjelmat mainitsevat hänen oleskelevan Tukholmassa, ja tämän jälkeen hänen nimensä kokonaan ohjelmista katoa.»¹ Tästä päättäen Weman on saat-luennoinut ainakin neljänä lukukautena vuosien 1768—72 aikana. Konsistorin pöytäkirjassa 8. XI. 1769 sanotaan, että hän on dosentintoomessaan osoittanut »erikoista ahkeruutta opiskelevan nuorison hyödyksi ja tiedoissa edistämiseksi», ja 21. XII. 1771, että hän on »niinä lukukausina, joiden aikana hän on oleskellut täällä, antanut opetuksellansa apua opiskelevalle nuorisolle». Enempää ei hänen dosentintoimen hoidostaan nykyisin tiedetä. Hän näyttää pitäneen luentoja etupäässä runousopin, mutta myös suorasanaisten esitystavan alalta. — Tämän jälkeen kului neljä vuosikymmentä, ennenkuin suomen kieli sai edustajan yliopistossa, KUSTAA RENVALLIN tultua suomen kielen dosentiksi (1811).

Wemanin kirjalliset harrastukset jatkuivat dosentuurivuosina. Hän liittyi 1770 vastaperustettuun Aurora-seuraan ja julkaisi sen toimitta-

¹ E. N. SETÄLÄ Suomen kieli opetus- ja tutkimusaineena Suomen yliopistossa ennen vuotta 1851. (Valvoja, 1901, s. 252—253.)

massa lehdessä kaksi suomenkielistä tilapäärunoa, molemmat ns. »hovirunoja»: sururunon kuningas Aadolf Fredrikin kuoleman johdosta (»Sula Suomi kyynelissä / Itku parusta pakahdu! / Koska kuoli Kuningasi, / Adolphisi armahasi . . .», yhteensä 34 säettä, painettu »Tidningarin» n:oon 10, 31. V. 1771) ja riemurunon kuningas Kustaa III:n kruunauksen johdosta (»Koska myrskyt kauhistavat / Pilvet paxut peljättävät / Koska kauhia jyrinä / Ilmarisen tulen isku . . .», yhteensä 81 säettä, painettu »Tidningarin» n:oon 22, 29. V. 1772, yhdessä J. B:n, so. kapteeni J. Blumin tai Johan Brovalliuksen ruotsinkielisen riemurunon kanssa.) Nämä runot ovat sujuvia, mutta jokseenkin vähäpätöisiä kynäntuotteita. Ne ovat alamaisen mielialan sovinnaisia ilmauksia, täynnä ylenpalttista tunteenvuodatusta, edellinen surun, jälkimmäinen riemun paisuttelua. Weman käyttää mielellään laajasti kehitettyjä luonnonkuvia ja saattaa rakentaa niistä joskus tehokkaan vastakohdankin, esim. jälkimmäisen runon alussa:

Koska myrskyt kauhistavat,
 Pilvet paxut peljättävät,
 Koska kauhia jyrinä,
 Ilmarisen tulen isku
 Suuret, pienet säikyttäpi:
 Mikä vuoriin välihin,
 Mikä pieniin pesihin,
 Mikä merehen syvähän,
 Mikä minnekin menepi;
 Tuolla tuskassa asuvat,

Vaaran alla vapisevat,
 Koska armas auringoinen,
 Ilon kaunis ilmoittaja,
 Taasi luonnon lämmittäpi,
 Ilman kannen kaunistapi,
 Linnut pienet livertävät,
 Iloansa ilmoittavat;
 Kaikki luodut laadullansa,
 Kaikki kehuvat ilosta.

Palkattomasta dosentin toimesta Wemanin oli pakko pyrkiä vakinaisille tuloille. Hän aikoi hakea Helsingissä olevan tykistöväen saarnaajan virkaa ja ilmoittautui sitä varten pastoraalitutkintoon marraskuussa 1771. Tuo aie kuitenkin raukesi. Sen jälkeen hän joulukuun 21. p:nä anoi yliopistolta todistusta siirtyäkseen opiskelemaan Upsalan yliopistoon. Seuraavana vuonna tapaammekin hänet Ruotsin puolella. Siellä hänelle uskottiin taas suomalaisuuden edustus suuressa hovijuhlassa, joka vietettiin Tukholmassa ja johon arvattavasti suomalaistakin yleisöä oli saapunut valtiopäivien koolla ollessa. Kustaa III:n ja Sofia Magdalenan kruunajaisten johdosta Weman piti Tukholman kaupungin suuressa raastuvan salissa 14. VI. 1772 runomuotoisen juhlapuheen. Se on hänen suomenkielisen runoilunsa huippusaavutus, 512-säkeinen, komeakaikuinen tuote: »*Ilo-Puhe*, Heidän Kuningallisten Majestäteinsä, Kuningas Gustavi III:nen Ja Drottningi Sophia Magdalenan Korkian Kruunamisen Ylitze, Alammaisessa nöyrydessä pidetty, Stockholmin Kaupungin Suuressa Raas-

tuvan-salissa, Sinä 14. p. Kesä-kuussa 1772.» Tekijä muistelee siinäkin aikaisempia Ruotsin kuninkaita, Kustaa Vaasaa ja Kustaa II Aadolfia, ja ylistää Kustaa III:ta puolueriitojen lopettajaksi, opin ja tiedon tuki-jaksi, kaupan ja viljelyksen suojelijaksi sekä kansan vapauden puolta-jaksi ja rauhan rakentajaksi, ihmisenä koko kansan esikuvaksi ja oivaksi opettajaksi. Runoilija kehoittaa kaikkea Suomen kansaa kohottamaan riemulaulun kaikumaan kuninkaalle kiitokseksi ja hänen hallitukselleen onnen ja siunauksen toivotukseksi.¹

Painattaessaan tämän runon Tukholmassa omalla kustannuksellaan Weman liitti siihen 60-säkeisen lisäyksen »Sen 19 ja 21 Päivän ylitze Elo-Kuussa 1772», so. Kustaa III:n vallankumouksen johdosta seipitetyn runon. Hän varusti tämän julkaisun ruotsinkielisellä nimilehdellä sekä runot vapaalla ruotsinkielisellä rinnakkaiskäännöksellä. Alkusanoissa hän huomauttaa, että runo menettää paljon suoranaisena käännöksenä ja että suomalaisen runon parhaat kaunistuskeinot, alkusointu ja säekerto, tuntuvat ruotsinkielessä oudoilta. Mutta joka tapauksessa runojen sisällys tuli siten tunnetuksi ruotsalaiselle yleisölle, jopa hovipiireillekin, millä seikalla oli merkitystä Wemanin tulevaisuudelle.² Suotta ei Jac. Ahrenberg ole luonnehtinut Wemania onnenonkijaksi ja imartelijaksi.

Wemanin laulu on viritetty korkeaan viireeseen, tulkitsemaan Suomen kansan täydellistä iloa, onnea ja kiitollisuutta sekä valoisia tulevaisuuden toiveita. Hän puhuu lähinnä karjalaisena. »Laulan kieltä Karjalaisen», hän sanoo ilopuheessaan. Kalevalainen runomuoto alkusointuineen ja säekertoineen sujuu häneltä yleensä paremmin kuin länsisuomalaisilta, vaikkei suinkaan virheettömästi. Hänen kaiken kaikkiaan 1186 runo-säkeessään esiintyy lyhyt pääpainollinen tavu nousussa lähes 300 kertaa ja myös pitkä vokaali sanan ensi tavua kauempana tuolloin tällöin. Varsinaisia karjalaisuuksia hänen kielessään on hyvin vähän, parikym-

¹ Ks. A. V. Koskimies Agricolasta Juteiniin (1921), s. 350—355, jossa tästä runosta on noin kolme viidesosaa.

² Suomessakin oli sivistyneistön keskuudessa yleensä tervehditty tyytyväisyydellä ja ilolla niin hyvin kuninkaan kruunajaisia kuin vallankaappausta ja hallitusmuodon muutosta. Niiden johdosta syntyi paljon suomen- sekä ruotsinkielisiä ilorunoja: esim. Antti Törnuddin Pohjalaisosakunnassa suomeksi ja rva Catharina Charlotta Swedenmarkin ja Henrik Forsiuksen ruotsiksi kirjoittamat.

Kruunausjuhlan vietosta ks. ARVID HULTIN *Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria* (1910), s. 352—353. EINO SALOKAS *Maallinen arkkirunoutemme Ruotsin vallan aikana* (1923), s. 185—186. GABRIEL LAGUS *Den finsksvenska litteraturens utveckling I* (1866), s. 136—139. EMIL NERVANDER *En skaldinna i Finland på 1770-talet* (Sv. litt. sällsk. i Finland Förh. o. upps. 16 (1902), s. 222—236). A. H. SNELLMAN *Pohjalaisen osakunnan historia* (1891) I, s. 180—181.

mentä sanaa tai lausepartta, joista ainakin puolikymmentä on joutunut häneltä Gananderin sanakirjaan 1786—87.¹

Ruotsiksi Weman on kirjoittanut vuosina 1769—94 3 pientä tilapäärunoa, jotka on painettu. Ensimmäinen niistä on sururuno isän kuoleman johdosta: »Wid Härads-Skrifwarens i Svenska Carelen Herr Gustaf Wemans Graf, den . . . Martii År 1769.» Toinen onnentoivotusruno lehtori Maunu Jaakko Alopæuksen ja Ulriikka Jusleenin häihin: »Till Herr Lector Magnus Jacob Alopæus, då han trädde i en glad ägta-förening, med Fröken Ulrica Jusleen, i Åbo den 23 Januari 1772». Ja kolmas muistoruno äidin ja sisaren kuoleman johdosta: »Öfver Fruarne, Anna Marga-

¹ Karjalassa kuultuja, silloiselle kirjasuomelle outoja sanoja ja sanamuotoja ovat: *aatra*, *eilimmäinen*, *havilla* (»Eipä horjunut havilla», Gan. »ej lätteligen»; »Nuopa näkivät havilla», »id est: hevillä»), *ilmanen* t. *ilmoinen* (»Auta ilmainen Isämme», »Tue ilmainen Isämme», »Itke ilmanen ikäsi», Gan. »gråter all min listid»; »Muista ilmanen ikäsi»), *kajottaa* (»Jonga kunnja kajotti = karkoitti pois, *kitistyjä* (»Ilman [vapautta] kaikki kitistyvät»), *liitätellä* (»Nytt mä laulan lijtättelen»), *mehuta*, *mehu* (»Sijtä mielissä mehumma», »Salli meidänkin mehumme», »Carle karkea mehusi», Gan. »lefva väl, glädjas», Gan. »far modigt fram, rustar i strid»), *miekkonen* (»Mielden miekoisten välillä»), *nivoa* (»Neuvot nivo uskollisest», Gan. »poët. rådslår»), *perkoa* (»Toisen perkoï peltoansa», Gan. »Run. uptog, gråflade, rögde åker»), *perko* (»Pellet perkohon hyvähän»), *prikoisa* (»Paiste kaunis ja prikos» = oivallinen, »förträfflig»), *puoltaa*, *puoltaja* (»Suomen lapset laulamahan, Koko Pohjan puoldamahan», Weman: »Det finska ordet puoldaa, betyder egenteligen repetera. . . Idéen är tagen af Finnarnes bruk vid deras sång, som alltid förrättas af tvänne. Den ene sjunger först ensam och den andre tager vid inemot slutet af versen och repeteras då hela versen af dem bägge. Den förre kallas Laulaja (Sjungare) och den sednare Puoldaja (Upprepere)». H. G. PORTHAN »De poësi Fennicassa» 1778 § XI:ssä: »Laulaja eli päämies . . . ottaa itselleen toisen ns. puoltajaksi eli säestäjäksi. Ja tämän kanssa jaetaan vuorolaulu . . . » jne; Ganander sanakirjassa: »i Runo sång sjunga med en an — repetera vid runors sjungande. Praeceptoris verba canendo repeto.» — »försvarare, upprepare som hielper til at sjunga, socius l. adjutor in canendo.»), *rikenellä* (»Rikenellä Ruotzin maallen», »Ruu(d)in lait(t)o(i) rikenellä», Gan. »hastigt, i ifver»), *runnako* (»Ruotzin Kyöstän runnakossa», Gan. »kropsstyrcka och storlek»), *samota* l. *samuta* (»Samuapi Saxan maallen», Gan. »han skyndar sig, begifver sig»), *selja* (Sambucus, »Seljat sairaille parahat»), *soata* (»Että soata sodalla», Gan. »förblinda i krig», »Mustan sumun soatessa», »Suomen miehiä soata», »Teidän silmiä soata»), *sylyyttää* (»Josta sydän sylyyttäpi», Gan. »hiertat hoppar»), *tammata* (»Tammannat tasasta tietä», Gan. »skyndadt sig på en jämn väg»), *uhkeasti* (»Ulosseisoi uhkiasti», »Uhkaisepi uhkiasti»). Weman puhui myös »Suomen saaresta», »tuonelan talosta» ja »Taivahan talosta». Hän lainasi kansanrunoudesta kerto- ja paisuttelu-muotoja: »Laulan kerran, laulan toisen, / Laulan kohta kolmannengin, / Laulan ilmasen ikäni» ja »Anna sinä Suomen Kansa, / Anna Savo, anna Kainu, / Anna Hämeheh asuja, / Anna armas Karjalainen, / Anna kuulua kujilla, / Anna kaikkua kylissä, / Sekä soiton että laulun, / Ilon tekosi totisen.»

retha Wemans, Född Freeses, Och Maria Christina Aschans, Född Wemans, Dödsfall, Som timade på Lamminniemi gård i Libelitz Socken af Svenska Karelen, d. 7 och 9 April 1794.»¹ Molemmat ensinmainitut ovat aleksandriinimittaisia ja aivan tavanomaisia. Persoonallisempi on äidin ja sisaren muistoksi sepitetty vapaamittainen runo. Siinä on enemmän lämpöä ja tuoreutta. Näkee että pojan suhde äitiin on ollut läheinen ja lämmin, samoin myös veljen suhde sisareen. Nuoruuden muistot kotiseudulta kauniin Oriveden rantamilta ovat eronhetkellä nousseet elävinä runoilijan mieleen. Niiden kuvauksessa on todellista luonnontunnetta: merkki lähestyvystä esiromantiikasta. Runo kuuluu kokonaisuudessaan suomennettuna seuraavasti:

Sinä aaltoileva Orivesi,
joka soit minulle muinoin
niin monta,
niin viatonta huvia,
miksi raivoaa nyt aaltosi
ja synnyttää kauhua sydämessäni.
Kuinka usein olemmekaan
seurassa hellän äidin
ja rakkaan sisaren
ilahduttaneet mieltämme
sinun somissa lahdenpoukamissasi
ja sinun rannoillasi,
varsinkin Lamminniemen luona
kauniilla kukkakentilläsi!
Siellä on lintujen laulu

läheisistä lehtoista
ihanasti korviimme kaikunut,
ja laineittesi hiljainen loiskina
on valmistanut meille
tuhansia riemun hetkiä.
Mutta ah! tämä menneiden huvien maja
on muuttunut nyt surun,
jopa ahdistuksen asunnoksi.
Myrsky, ankara myrsky nousee;
linnut vaikenevat,
vihreät kentät lakastuvat:
lempeän äitini
ja hellän sisareni
kasvot kalpenevat ja kylmenevät.
Ah! murru sydämeni!

¹ Wemanin sisar Maria Kristiina (synt. 1748) oli naimisissa kruununvouti Leonard Aschanin kanssa ja asui äitinsä kanssa Lamminniemellä. Äiti oli käynyt katsomassa poikaansa Kemiössä v. 1780, jolloin tämä lahjoitti hänelle muistoksi teoksen »Den Fallna Menniskans Salighets ordning». Siihen on kirjoitettu sydämelinen omistus:

»Denna Bok Kallad den Fallna Menniskans Salighets ordning är af undertecknad vid sin hulda Mors afresa ifrån Kimito henne förärad såsom ett litet Wedermåle af min innerliga tacksamhet emot all den mig altid och sidst under varelse på Kimito Prästegård bevista huldhet och godhet. Herren den Eviga Förbarmaren låte min huldaste mor få läsa och betragta denna Bok, at hon därigenom må mer och mer upeldas i Guds och vår Herres Jesu Christi kärlek, at hon således må vinna det igenom denna uppbyggeligä bok påsyftade ändamål, den eviga saligheten. Detta önskar af uprigtigaste hierta den ömmaste Son, hvilken icke skall underlåta at med höga och hierteliga böner anropa den käre Guden, at han ville välsigna min huldaste mor med lång lifstid och en förnögd lefnad och ännu förläna mig hierteliga fågnaden at här i tiden få omfamna en älskad och vördnadsvärd moder.» (1780) — (Ks. Hufvudstadsbladet, 1943, n:o 184, nim. B & H.)

Nytpä näämme riemun kanssa,
 Havaitzemme haluisesti,
 Kuinka kunnia avara,
 Kuinka tavat toimelliset,

Loistavat nyt linnassamme,
 Tuolla Tukkihulmin luona.
 Tuolta tapamme otamme,
 Tuolta siivot siviämmät.

Hän kirjoittaa tuosta ajasta elämäkerrallisissa muistiinpanoissaan: »Tukholmassa oleskellessani minulla oli onni nauttia kuulijaini sekä muidenkin henkilöiden erikoista luottamusta, jotka minut tunsivat. Saatoin iloita niin hyvin kuninkaallisen majesteetin kuin myös varsinkin heidän kuninkaallisten korkeuksiensa herttuoiden erinomaisesta armosta».¹

Kustaa III palkitsi hänen toimensa ruhtinaallisesti nimittämällä hänet 16. VIII. 1776 hyvätuloiseen Kemiön kirkkoherran virkaan. Ja Weman, joka oli edellisenä vuonna mennyt naimisiin varakkaan ja ihaillun tukholmalaisen porvarisneidon, teurastajan tyttären Anna Brita Staren kanssa, palasi toukokuussa 1777 toiveikkain mielin takaisin kotimaahansa.² Mutta sama onni ei seurannut häntä Kemiöön. Hän jatkaa muistiinpanoissaan: »En ollut tervetullut seurakuntaani, vaan milloin yksi milloin toinen uusista kuulijoistani osaksi salaa osaksi julkisesti alkoi vainota minua, ja sitä on jatkunut yhä enemmän, kunnes minä vuoden 1788 alussa niin hyvin luonnostaan aran temperamenttini kuin myös useiden onnettomuustapausten johdosta sairastuin.» Niistä syistä, jotka veivät tähän tulokseen, on mainittava ensinnäkin se, että Weman sekä etenkin hänen vaimonsa oli tottunut Tukholman hienoon ja yllelliseen elämään, ja se oli jo sinänsä omiansa kylmentämään hänen ja seurakuntalaisten välejä. Toiseksi hän joutui pitkälliseen riitaan seurakuntalaisten kanssa kirkollisten olojen järjestelystä ja papiston palkoista, kun 1779 emäseurakunnasta erotettiin Vestanfjärdin kappeli. Weman sai myös aikaan sen, että kansan opetuksen parantamiseksi erotettiin 1798 pitäjän apulaisen ja pitäjän koulumestarin virat, jotka siihen asti olivat olleet yhdistettyinä. Sattui myös onnettomuus, kun tulipalo (murhapolttö?) hävitti Kemiön kirkon 1. VII. 1781, niin että ainoastaan muuri jäi pystyyn (se rakennettiin uudelleen v. 1789). Wemanin taloudellinen tila kävi niin huonoksi, että hänen täytyi 1782 ryhtyä neuvottelemaan saamamiesten kanssa velkasitoumuksistansa (noin 100,000 kuparitaalaria).³ Hän sai (1785) velkojiansa kanssa aikaan semmoisen sopimuk-

¹ Jäljennös Muinaismuistoyhdistyksellä Suomen Kansallismuseossa.

² Pietari Kalm kertoo kirjeessä arkkipiispa K. F. Mennanderille, että piispa K. Haartman esiintyi omituisella ja ikävää huomiota herättävällä tavalla Wemanin virkaanastujaisissa Kemiön kirkossa ja varsinkin sitä seuranneilla päivällisillä pappilassa syksyllä 1777. (Per Kalms brev till samtida I, s. 291—292.)

³ Ks. H. G. PORTHÄNIN kirjettä arkkipiispa K. F. Mennanderille 8. II. 1782: »Sådane äro fölgderne af våre unge prästers åtkomst til pastorater!»

sen, että hän luovutti heille pastoraalitulonsa, mutta pidatti itsellensä pappilan, virantoimituspalkkiot ja toisen kappeliseurakunnan tulot. Vararikko »herätti häntä vastaan yleisön epähuulon, sillä semmoiseen ei noina yksinkertaisina aikoina ollut totuttu [Suomen papiston keskuudessa], ja rovastintarkastuksessa 21. p:nä elok. 1785 tämä tyytymättömyys ilmeni monenlaisina valituksina. Rovasti, joka oli luonteeltaan hyvin tunteellinen ja joka luonnollisesti oli aina tarkoittanut seurakuntansa parasta, näyttää panneen vararikon ja syytökset niin pahaksensa, että hän sairastui kovasti ja että hänen täytyi matkustaa pois hoitamaan terveyttänsä»¹. Kesti toista vuotta, ennenkuin Weman toipui noista iskuista. Hän hoiti sen jälkeen virkaansa menestyksellisemmin. Mutta taloudellista aistia häneltä puuttui: hän eli edelleenkin yli varojensa, velkaantui uudestaan ja teki uuden vararikon v. 1795. Porthanin tietämän mukaan Wemanilta jäi kuollessa velkaa noin 170,000 taalaria. Puhuessaan tästä asiasta Porthan säälittelee hänen takaajiaan sekä perillisiään.²

Weman pysyi elämänsä loppuun asti hienokäytöksisenä ja tyylikäänä kustavilaisena. Hän oli iloinen, vieraanvarainen ja musikaalinen seuramies, piti hienoista tavoista ja hyvistä puvuista. Kuvaavaa on, että hän annetusta ylellisyydskiellosta huolimatta halusi (1794) käyttää papillisissa toimissaan silkkikappaa, koska oli kuninkaallisen hovikonsistorin jäsen. Gösta G:son Weman kertoo hänen myös halunneen käydä aatelmiehestä ja sen vuoksi teettäneen itsellensä aatelisvaakunan. Hänen rouvansa mainitaan myös komeaksi naiseksi, joka oli ylpeä esiintymisessään, tuhlaava elämäntavoiltaan ja kova lapsillensa.

Elämänsä lopulla Weman nautti virkaveljiensä arvonantoa ja saavutti tunnustusta pappina. Hänet valittiin 1792 lääninrovastiksi ja seuraavana vuonna Suomen papiston edustajaksi Upsalan riemujuhlaan (3—10. III. 1793), jossa hän sai suureksi ilokseen tavata vanhoja ystäviänsä, tehdä useiden piispojen, pappien ja professorien tuttavuutta sekä ottaa osaa yksimielisiin päätöksiin. Hän viiipyi tällä Ruotsin-matkallaan kelirikon vuoksi lähes 2 kuukautta Tukholmassa.

Wemania mainitaan hyväksi saarnamieheksi. Häneltä on säilynyt painettuna yksi ainoa saarna, se, jonka hän piti Turun pappeinkokouksessa 3. IX. 1791: »Predikan vid Prästmötet i Åbo, Den 3 September 1791, Hållen af Carl Gustaf Weman» (16 siv. 4:o). Se on valistusajan uskonnol-

¹ GÖSTA G:SON WEMAN Släkten Weman (1912), s. 28.

² Ks. Bref från H. G. PORTHAN till samtida (1898), s. 43, 282, ja Ad. NEOVIUS Ur Finlands historia I (1891), s. 170.

lisen järkivaltaisuuden ja kirkollisen kaunopuheisuuden näyte. Tekijä käsittelee siinä maallisen elämän vaivoja ja puutteellisuuksia sekä niiden vastakohtana uskovaisten kuolemattomuuden toivoa ja autuuden tilaa. Esitys on lyhyihin pykäliin tarkasti jaoteltua ja selväpiirteistä, vailla persoonallisen elämyksen syvyyttä ja lämpöä. Siitä huolimatta se on herättänyt yleistä mieltymystä niin hyvin virkaveljissä kuin muissa kuulijoissa, ja tekijä ilmoittaa toimittaneensa sen painoon heidän toivomuksestansa.¹

Weman kuoli Kemiössä 15. II. 1803 lähes 63 vuotta vanhana. Hänen leskensä ja useimmat hänen lapsistansa (hänellä oli 8 lasta) muuttivat sen jälkeen Tukholmaan. Viimeinen hänen suoranainen jälkeläisensä Suomessa oli ruotsinkielinen kirjailijatar Adèle Weman (nimimerkki »Parus Ater»), joka on julkaissut useita näytelmiä ja runoja sekä toiminut Kemiön kotiseutumuseon hyväksi (kuoll. 1936)². Hänen isoisänsästään rovasti Wemanista kertovat Kemiön kirkonkellot, v. 1925 hänen haudallensa pystytetty muistokivi sekä ne vanhat tammet, jotka hän aikanaan oli istuttanut pappilan puutarhaan.

Fennofiilinen runoilu ja tiede olivat Wemanin nuoruuden harrastuksia, joista hän vieraantui Ruotsissa oleskelunsa jälkeen melkein kokonaan. Näyttääpä siltä kuin olisi hän muuttunut penseäksi koko fennofiilisuudelle mentyänsä naimisiin ylpeän ruotsikon kanssa ja jouduttuaan pääväestöltään ruotsinkielisen seurakunnan kirkkoherraksi. Hänen elämässään astuivat v:n 1777 jälkeen aivan toiset — kirkolliset ja papilliset — harrastukset etualalle. Mitään itsenäistä ja pysyvää hän ei ehtinyt saada aikaan kirjailijana, vaan hän jäi harrastelijan asteelle, taipui ajan muotisuunnan mukaan ja osoitti tilapäärunoissaan — niin hyvin suomalaisissa »hovirunoissaan» kuin ruotsinkielisissä muistorunoissaan — jäljittelevää muototaitoa ja kaunopuheisuutta. Saattaa sanoa, että hän kuuluu niihin kykyihin, jotka nuorena lupaavat enemmän kuin miehenä jaksavat täyttää. Mutta Ruotsin vallan ajan köyhässä suomenkielisessä kirjallisuudessa hänellä on oma vaatimaton sijansa karjalaisena »hovirunoilijana» ja ensimmäisenä suomalaisen kirjallisuuden dosenttina sekä erikoinen maine kuninkaallisten henkilöiden suomen kielen opettajana.

V. Tarkiainen.

¹ Wemanin osanotosta Turun pappeinkokoukseen 1791 ja Upsalan muistojuhlaan 1793 sekä näissä tilaisuuksissa käsitellyistä asioista ks. S. G. ELMGRENIN esitystä teoksessa »Finlands minnesvärde män», s. 475—77.

² Ks. J. J. HULDÉN Kring Sagalund (1940), s. 49—56.